

Господарське право, господарсько-процесуальне право

УДК 346.5

Лариса Нескороджена *

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ЕЛЕКТРОННИЙ БІЗНЕС»,
«ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ», «ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ»

Стаття присвячена дослідженню понять «електронний бізнес», «електронна торгівля» та «електронна комерція». Проаналізовані різні точки зору науковців щодо визначення зазначених понять. Запропоновано використовувати в українському законодавстві термін «електронна комерція» як широко вживаний міжнародний термін у цій сфері.

Ключові слова: електронний бізнес, електронна торгівля, електронна комерція, наукові погляди.

Нескороджена Л.Л. К вопросу определения понятий «электронный бизнес», «электронная коммерция», «электронная торговля».

Статья посвящена исследованию понятий «электронный бизнес», «электронная торговля» и «электронная коммерция». Проанализированы различные точки зрения ученых касательно определения указанных понятий. Предложено применять в украинском законодательстве термин «электронная коммерция» как широко используемый международный термин в этой сфере.

Ключевые слова: электронный бизнес, электронная торговля, электронная коммерция, научные взгляды.

Neskorodzhen L. L. To the definition of the concepts of «electronic business», «electronic commerce» and «electronic trade».

The article is devoted to the study of the concepts of «electronic business», «electronic commerce» and «electronic trade». Different points of view of scientists on definition of this concepts are analyzed. It is suggested to use in the Ukrainian legislation the term «electronic commerce» as the widely used international term in this sphere.

Keywords: e-business, e-commerce, e-trade, scientific views.

Електронна торгівля, як форма господарської діяльності, все більше завойовує сфери повсякденного життя громадян. Швидке зростання впливу нових технологій на економічний розвиток України сприяло появі нових форм реалізації товарів, адже суб'єкти господарювання, з метою організації конкурентоспроможної діяльності та вчасного реагування на вимоги ринку, шукають різні способи реалізації товару.

Технології сьогодні розвиваються настільки швидко, що держави не встигають адекватно реагувати на такий розвиток та врегульовувати їх на законодавчому рівні. Разом з тим, з метою правильного правового регулювання будь якої сфери перш за все варто чітко визначити понятійний апарат, який є основою правового регулювання, фактично визначає, що і за допомогою чого буде регулюватися, та за допомогою якого будуть інтерпретуватися сучасні наукові дані.

Проблемі електронної торгівлі останнім часом приділяється значна увага на сторінках наукової літератури. Зокрема, на рівні загальнотеоретичних досліджень питанням електронної торгівлі присвячені дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук М. М. Дутова («Правове забезпечення розвитку електронної комерції», 2003) [1]; А. В. Чучковської («Правове регулювання господарських договорів, що вчиняються через мережі електрозв'язку», 2004) [2]; В. М. Желіховського («Правові засади електронної комерції в Україні», 2007) [3]; І. Б. Белік («Правове регулювання оподаткування електронної комерції», 2013) [4]; Ю. О. Борисової («Цивільно-правове регулювання відносин у сфері електронної комерції», 2012) [5]; О. Ю. Кирилюк («Договори, що укладаються з використанням електронних засобів зв'язку», Київ, 2015) [6] та інші.

Разом з тим науковці при дослідженні питання електронної торгівлі не дійшли однозначного розуміння щодо поняття «електронна торгівля» та застосовують поряд із ним поняття «електронна комерція» та «електронний бізнес».

У зв'язку з цим метою статті є дослідити поняття «електронна торгівля», встановити співвідношення зазначеного поняття з іншими суміжними поняттями, а саме з поняттями «електронна комерція», «електронний бізнес».

Досліджувати питання визначення сутності поняття «електронна торгівля» варто як з юридичної точки зору, так і з економічної, адже саме по собі поняття «торгівля» передбачає економічну складову. З аналізу ст. 3 Господарського кодексу України, яка визначає поняття господарської діяльності як «діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність», можна зробити висновок, що електронна торгівля є різновидом господарської діяльності, в процесі якої укладаються договори в електронній формі щодо реальних та віртуальних товарів. Всі думки науковців щодо визначення електронної торгівлі поділилися на три групи.

Перша здійснює розмежування електронної торгівлі на «електронну торгівлю», «електронну комерцію» чи «електронний бізнес». Так, І. О. Шалева під поняттям «електронний бізнес» розуміє будь-яку ділову активність із використанням глобальних інформаційних мереж для модифікації внутрішніх та зовнішніх зв'язків фірми з метою одержання прибутку, та зазначає, що основною складовою електронного бізнесу є електронна комерція. Під електронною комерцією І. О. Шалева розуміє комерційну взаємодію суб'єктів бізнесу з приводу купівлі-продажу товарів та послуг (матеріальних та інформаційних) з використанням інформаційних мереж (**Internet**, мережа стільникового зв'язку, внутрішні локальні мережі фірм), та відносить до неї електронний обмін інформацією (**Electronic Data Interchange, EDI**), електронний рух капіталу (**Electronic Funds Transfer, EDF**), електронну торгівлю (**E-trade**), обіг електронних грошей (**E-cash**), електронний маркетинг (**E-marketing**), електронний банкінг (**E-banking**), електронні страхові послуги (**E-Insurance**) тощо [7, с. 9–10]. Як бачимо, І. О. Шалева встановлює схематичний взаємозв'язок: електронний бізнес – електронна комерція – електронна торгівля.

Фактично ту ж саму схему наводить і Р. Ю. Царьов, який під електронною комерцією розуміє будь-яку транзакцію, яка здійснюється через комп'ютерну мережу, внаслідок якої право власності або право використання товаром або послугою було передано від однієї особи до іншої. Електронна комерція, на думку Р. Ю. Царьова, є складовою електронного бізнесу, тобто будь-якого процесу, який будь-яка організація проводить за допомогою мережі пов'язаних між собою терміналів (комп'ютерів, телефонів) [8, с. 10–11]. Такої ж думки дотримується і І. Б. Федішин, який розмежовує електронну комерцію та електронний бізнес. На його думку, електронний бізнес – це вид економічної діяльності компаній через комп'ютерні мережі, зокрема, **Internet**, з метою отримання прибутку. Це електронна економічна діяльність, яка здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій з метою отримання прибутків. Електронна комерція є такою, що становить е-бізнес, це один із способів його здійснення. Електронна комерція (**e-commerce**) – вид електронної комерційної діяльності з використанням інформаційних комунікаційних технологій. Електронна комерція передбачає: відкриття **Web**-сайтів компанії і віртуальної крамниці в **Internet**; наявність автоматизованої системи управління компанією; використання електронної реклами і маркетингу; використання певної моделі бізнес-взаємодії [9, с. 8–9]. А. А. Маєвська зазначає, що електронна комерція є окремим випадком електронного бізнесу та вважає, що це широкий набір інтерактивних методів ведення діяльності з надання споживачам товарів та послуг. Загалом же А. А. Маєвська під електронною комерцією розуміє використання електронних комунікацій та технологій обробки цифрової інформації для встановлення та змін відносин створення вартості між організаціями та між організаціями і індивідами [10, с. 16]. Д. Д. Євтушенко пропонує визначити електронний бізнес як вид підприємництва, який здійснюється на основі інформаційних технологій для перетворення зв'язків підприємства з постачальниками,

партнерами і клієнтами, з метою поліпшення загальної ефективності бізнесу та вдосконалення бізнес-процесів (виробництва, управління запасами, розробки продукту, управління ризиками, фінансів, управління знаннями та людськими ресурсами). Електронну комерцію науковець пропонує визначити як сукупність всіх операцій між підприємством і всіма контрагентами, здійснених за допомогою інформаційних технологій з метою автоматизації бізнес-процесів для оптимізації витрат і збільшення економічної ефективності бізнесу. Електронна комерція охоплює відносини управління персоналом; оформлення, виконання та оплати замовлень; співпрацю з постачальниками, фінансовими установами, державними та місцевими органами влади [11, с. 185–187]. В. М. Желіховський зазначає, що поняття «електронна торгівля», «електронний бізнес» включають, окрім електронної комерції, такі види діяльності, як рекламу, проведення маркетингових досліджень, підтримку зв'язків із постачальниками і користувачами, організацію документообігу тощо. Частиною цього бізнесу є і так званий *Internet-banking* (тобто можливість користуватися послугами через мережу *Internet*) [3, с. 9]. Як підсумок, А. В. Кот та Д. С. Антоненко зазначають, що електронна комерція – це вид економічної діяльності, сутність якої полягає у здійсненні різноманітних господарських операцій між суб'єктами комерційної діяльності у віртуальному просторі, тобто із застосуванням мережі Інтернет та інших інтерактивних можливостей [12, с. 31].

Друга група науковців розмежовує лише поняття «електронна торгівля» і «електронна комерція», зазначаючи що поняття «бізнесу» в себе включає всі господарські операції суб'єкта господарювання, відповідно розглядати та розмежовувати електронну торгівлю на електронний бізнес та електронну торгівлю немає сенсу. Так, американські вчені А. Саммер та Гр. Дункан під електронною комерцією розуміють будь-яку форму бізнес-процесу, в якому взаємодія між суб'єктами відбувається електронним шляхом з використанням Інтернет-технологій, а під електронною торгівлю – процес купівлі-продажу товарів чи послуг, за якого весь цикл комерційної транзакції чи його частина здійснюється електронним шляхом [13, с. 23]. О. Ю. Кудіна зазначає, що електронна торгівля охоплює весь процес товарно-грошового обміну, реалізованого електронним способом, а не лише ту його частину, яка безпосередньо пов'язана з купівлею-продажем [14, с. 197]. К. Ю. Іванова вважає, що електронна комерція за своєю сутністю та спрямованістю не відрізняється від традиційної торгівлі (у широкому економічному значенні), оскільки є результатом еволюційного розвитку останньої, а використання учасниками ІКТ дозволяє характеризувати її як новий (порівняно із традиційним) спосіб здійснення господарської діяльності [15, с. 138]. М. М. Дутов електронну комерцію розглядає як одну із сучасних форм організації і здійснення господарської, переважно банківської і торговельної, діяльності, відмінною рисою якої є використання загальнодоступних інформаційних систем та комп'ютерних мереж, об'єднаних Інтернетом [1, с. 1]. Варто погодитися з С. В. Маловичко, який зазначає, що електронна торгівля та електронна комерція мають багато спільних точок дотику щодо розуміння їх сутності та значення. Однак було б не вірно змішувати ці поняття в одну категорію. Адже електронна комерція, якщо розглядати її глобально, може бути співставлена терміну «електронний бізнес» як підприємницька діяльність суб'єктів економічних відносин, електронна торгівля такого співставлення не витримує. З іншого боку, електронна комерція в більш локальному значенні, – як процес обміну, купівлі, продажу товарів та послуг із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, – може бути рівнозначна електронній торгівлі, а остання – розглядатися як окремий випадок електронної комерції [16, с. 36]. Крім того, варто погодитися і з В. Резніковою, яка вважає, що терміни «електронна торгівля» і «електронна комерція» в економіко-правовій доктрині застосовуються рівнозначно, адже ці терміни фактично виникли у зв'язку з тим, що перекладачі документів ООН в сфері електронної комерції з англійської мови використали термін «торгівля», хоча в усьому світі використовується термін «комерція» [17, с. 60].

Третя група науковців розглядає електронну торгівлю як сферу вчинення правочинів в електронній формі. Так, А. В. Чучковська електронну комерцію визначає як систему взаємопов'язаних праввідносин у сфері вчинення правочинів шляхом обміну електронними

документами, який здійснюється за допомогою використання мереж електрозв'язку, зокрема Інтернет. Разом з тим, зазначений науковець вказує на ознаки електронної комерції, які відрізняють цей вид діяльності від інших видів господарської діяльності: а) електронна комерція є комплексним, системним поняттям, що охоплює правовідносини у сфері вчинення правочинів, у сфері електронного документу та електронного документообігу, у сфері використання електронних підписів; б) для електронної комерції мережі електрозв'язку є, перш за все, середовищем вчинення правочинів; в) електронна комерція не пов'язується з використанням якоїсь однієї чітко встановленої мережі електрозв'язку; г) перелік правочинів, які можуть вчинятися із використанням мереж електрозв'язку, доцільно визначити як невичерпний та встановити, як загальне правило, положення про загально дозвільний порядок вчинення правочинів із використанням електронних засобів зв'язку [2, с. 5]. О. Мервінський зазначає, що сутність електронної комерції полягає у відносинах, спрямованих на отримання прибутку, які виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснених дистанційно із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого у учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру. Тобто сфера електронної комерції має дві складові: взаємовідносини суб'єктів господарювання та фізичних осіб і внутрішню взаємодію різних суб'єктів господарювання [18, с. 35]. І. І. Помінова також електронну торгівлю визначає як здійснення угод (тобто купівлі й продаж товарів і послуг або переговори щодо купівлі й продажу) за допомогою електронних грошей або через електронні мережі [19, с. 236]. Фактично те ж саме стверджує і Ю. О. Борисова, яка під електронною комерцією розуміє сукупність дій фізичних та юридичних осіб із вчинення електронних правочинів (укладання договорів) і які мають на меті отримання матеріальної вигоди [5, с. 4].

Висновки. Беручи до уваги викладене, варто зробити такі висновки:

- визначення понять в сфері електронної комерції є необхідним з метою формування належної концепції щодо розуміння сутності електронної торгівлі та, як результат, правильного законодавчого регулювання електронної комерції;

- з правової точки зору, варто використовувати термін «електронна комерція», адже зазначений термін є широко вживаний у світі. Крім того, всі міжнародні документи в сфері електронної торгівлі англійською мовою застосовують термін *electronic commerce*;

- варто розглядати електронну комерцію у вузькому та широкому значенні. У широкому значенні, під електронною комерцією варто розуміти господарську діяльність, яка здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, та яка включає в себе не лише укладення правочинів в електронній формі, а й передбачає електронний обмін інформацією, електронний рух капіталу, електронну торгівлю, обіг електронних грошей, електронний маркетинг, електронний банкінг, електронні страхові послуги тощо. У вузькому значенні, електронну комерцію варто розглядати як процес купівлі-продажу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, результатом якого є право чин, укладений в електронній формі.

Список використаних джерел:

1. Дутов М. М. Правове забезпечення розвитку електронної комерції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / М. М. Дутов; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2003. – 17 с.

2. Чучковська А. В. Правове регулювання господарських договорів, що вчиняються через мережі електрозв'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А. В. Чучковська; КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 20 с.

3. Желіховський В. М. Правові засади електронної комерції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В. М. Желіховський; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 20 с.

4. Белік І. Б. Правове регулювання оподаткування електронної комерції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. Б. Белік; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – К., 2013. – 18 с.

5. Борисова Ю. О. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері електронної комерції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ю. О. Борисова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2012. – 19 с.

6. Кирилюк О. Ю. Договори, що укладаються з використанням електронних засобів зв'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: **12.00.03** / О. Ю. Кирилюк; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, **2015**. – **20** с.

7. Шалева І. О. Електронна комерція: Навч. посіб. / І. О. Шалева. – К.: Центр учбової літератури, **2011**. – **216** с.

8. Царьов Р. Ю. Електронна комерція: навчальний посібник з підготовки бакалаврів / Царьов Р. Ю. – Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, **2010**. – **112** с.

9. Федішин І. Б. Електронний бізнес та електронна комерція (опорний конспект лекцій для студентів напрямку «Менеджмент» усіх форм навчання) / І. Б. Федішин. – Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, **2016**. – **97** с.

10. Електронна комерція і право / Уклад. А. А. Маєвська. – Х., **2010**. – **256** с.

11. Євтушенко Д. Д. Електронний бізнес, електронна комерція, Інтернет-торгівля: сутність та взаємозв'язок понять / Д. Д. Євтушенко // БІЗНЕСІНФОРМ. – **2014**. – № **8**. – С. **184–188**.

12. Кот А. В. Сутність, становлення та перспективи розвитку електронної комерції в глобальному середовищі / А. В. Кот, Д. С. Антоненко // Технологический аудит и резервы производства. – **2015**. – № **2/6(22)**. – С. **28–32**.

13. **Summer A. E-Commerce / A. Summer, Gr. Dunkan // NYH Publishing. – 1999. – 263 p.**

14. Кудіна О. Ю. Розвиток електронної торгівлі в умовах становлення глобального інформаційного простору / О. Ю. Кудіна // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – **2011**. – № **1 (4)**. – С. **196–202**.

15. Іванова К. Ю. Електронна комерція в Україні / К. Ю. Іванова // Правове регулювання відносин у мережі Інтернет: монографія / [А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова, В. С. Мілаш та ін.]; за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової. – Харків: Право, **2016**. – **360** с.

16. Маловичко С. В. Наукові підходи до визначення електронної торгівлі / С. В. Маловичко // Наука і економіка. – **2016**. – № **1(49)**. – С. **33–39**.

17. Резнікова В. Поняття, значення та перспективи правового забезпечення електронної комерції в Україні / В. Резнікова // Теорія і практика інтелектуальної власності. – **2015**. – № **2**. – С. **58–72**.

18. Мервінський О. Європейські вимоги щодо захисту персональних даних у сфері електронної комерції / О. Мервінський // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – **2015**. – Вип. **2 (30)**. – С. **34–40**.

19. Помінова І. І. Переваги електронної торгівлі та перспективи її розвитку в Україні / І. І. Помінова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – **2011**. – Вип. **2**. – С. **235–243**.

** Нескороджена Лариса Леонідівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету.*

Стаття надійшла до редакції 29 вересня 2017 р.